

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะการวิจัย ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

จุดมุ่งหมายของการวิจัยและพัฒนา

1. เพื่อศึกษาปัญหาขุมักคฤเทศก์ป่าในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ช่วงที่ 1 ในการหาปัญหา การพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่าในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง ประชากร ได้แก่ ประชาชน และผู้นำท้องถิ่นในพื้นที่ 3 ตำบล คือ ตำบลทุ่งทอง ตำบลหนองบัว และ ตำบลหนองกลับ จำนวน 7,732 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie and Morgan (บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 43) จำนวน 367 คน

ช่วงที่ 2 ในการร่างรูปแบบการพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วม ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้เชี่ยวชาญ 7 คน

ช่วงที่ 3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมินบทบาทนารูปแบบการพัฒนา
 ยวมัคคุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว
 จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วยทีมพัฒนา ยวมัคคุเทศก์ป่า จำนวน 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่นักวิจัยสร้างขึ้นเอง โดยแบ่งออกเป็น
 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 แบบสอบถามปัญหาการพัฒนา ยวมัคคุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว
 เชิงนิเวศเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งข้อคำถามออกเป็น 2 ตอน คือ
 ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 3 ข้อ
 ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบเช็คลิข

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับปัญหา ยวมัคคุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว
 เชิงนิเวศเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นชนิด
 มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 36 ข้อ

ช่วงที่ 2 การสร้างรูปแบบการพัฒนา ยวมัคคุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว
 เชิงนิเวศเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

ช่วงที่ 3 การประเมินบทบาทนารูปแบบใช้แบบประเมินรูปแบบการพัฒนา ยวมัคคุเทศก์ป่า
 แบบมีส่วนร่วม ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
 มี 3 ระดับ ระดับ 1 คือ 2 พอใช้ 3 ปรับปรุง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ช่วงที่ 1 ศึกษาปัญหาการพัฒนา ยวมัคคุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 เทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยจาก
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ไปยังนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว หนองกลับ พุ่งทอง
 และผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนอนุบาลหนองบัว และขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลกลับคืน
 กับผู้บริหารสถานศึกษา และผู้นำท้องถิ่น

ช่วงที่ 2 ประชุมสนทนากลุ่มมีขั้นตอนดังนี้

1. ขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เชิญผู้เชี่ยวชาญร่วมประชุม
 สนทนากลุ่ม

2. ผู้เข้าร่วมประชุมให้ความคิด ข้อพิจารณา และข้อเสนอแนะ
3. จัดบันทึกการประชุม และเก็บเอกสารลงความเห็นชอบในร่างรูปแบบ

การพัฒนาขุมักกุเทศก์ป่าในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ไว้เป็นหลักฐาน

ช่วงที่ 3 ประเมินบททวนมีขั้นตอนดังนี้

1. ขอความร่วมมือไปยังประธานและคณะกรรมการกลุ่มพัฒนาขุมักกุเทศก์ป่าร่วมปฏิบัติในการประเมินบททวนรูปแบบการพัฒนาขุมักกุเทศก์ป่าในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
2. ประเมินผล โดยกลุ่มพัฒนาขุมักกุเทศก์ป่า จำนวน 15 คน และประเมินตามสภาพจริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ช่วงที่ 1 การหาปัญหาขุมักกุเทศก์ป่า ในการท่องเที่ยวเทือกเขาพระ – เขาสูง ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมา ทำการวิเคราะห์เพื่อหาค่าสถิติ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS

ช่วงที่ 2 ร่างรูปแบบการพัฒนาขุมักกุเทศก์ป่าเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ช่วงที่ 3 ประเมินบททวนรูปแบบ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสรุปผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาขุมักกุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

ช่วงที่ 1 ปัญหาการพัฒนาขุมักกุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วม ในการท่องเที่ยวเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม พบว่ามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 1.62$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุด อันดับสูงสุด ได้แก่ มักกุเทศก์มีอิทธิพลไม่ก้าวร้าว ไม่สำคัญคนว่าเด่นเหนือผู้อื่น อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.14$) รองลงมา ได้แก่ มักกุเทศก์มีความเอื้อเพื่อ รู้จักอาหารห่วยใยผู้อื่น อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.07$) และอันดับต่ำสุด ได้แก่ มักกุเทศก์มีอารมณ์ขัน สดชื่น ร่าเริง อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.26$)

ช่วงที่ 2 รูปแบบการพัฒนาขุมักกุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีลักษณะเป็นกระบวนการมาตรฐานวิธีการมาตรฐาน และบันทึกมาตรฐาน ที่ประกอบด้วยระบบ กับคนหรือทีมงาน

ระบบ คือ ขั้นตอนการทำงานที่วางไว้ ทำให้ผู้ปฏิบัติมองเห็นกระบวนการทำงานที่ชัดเจนจนสามารถปฏิบัติงานได้

คนหรือทีมงาน ในการวิจัยครั้งนี้พบว่าการทำงานให้ประสบผลสำเร็จนอกจากจะมีระบบมีขั้นตอนในการทำงานที่ดีแล้ว จะต้องเป็นผู้ปฏิบัติที่มีความรู้ความเข้าใจในงานนั้น ในการนี้ผู้วิจัยได้สร้างความตระหนักให้กับทีมพัฒนาอุวมัคคุเทศก์ป่า โดยการอบรม ให้ความรู้เกี่ยวกับความรู้ทั่วไป ในการพัฒนาอุวมัคคุเทศก์ป่า การให้ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะด้านวิชาการ เจตคติที่ดีต่อมัคคุเทศก์ เรียนรู้อย่างมีความสุข และสอดคล้องคุณธรรมจริยธรรม แนวทางปฏิบัติรักษาการพัฒนาอุวมัคคุเทศก์ป่าในแหล่งท่องเที่ยวเขาพระ – เขาสูง แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ปัญหาการพัฒนาอุวมัคคุเทศก์ป่าในการท่องเที่ยว ที่นักวิจัยค้นพบ พร้อมกับวิธีการพัฒนา วิธีการแก้ไขปัญหา เพื่อให้ทีมงานช่วยกันวางแผน ช่วยกันทำ ช่วยกันปรับปรุงพัฒนางาน โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรีกษาหารือ และพึ่งพาอาศัยกัน และยังพบว่าการทำงานที่ทีมพัฒนาอุวมัคคุเทศก์ป่ามีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ ร่วมรับรู้ ขอมรับและลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนกระบวนการของระบบ จะนำไปสู่การทำงานที่ทำให้เกิดคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

รูปแบบการพัฒนาอุวมัคคุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นระบบซึ่งมีกระบวนการขั้นตอนดังนี้ คือ

1. ศึกษา/ วิเคราะห์สำรวจปัญหา
2. แยกปัญหา
3. ปัญหามาก,ปัญหาน้อย
4. สังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาอุวมัคคุเทศก์ป่า
5. ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประเมินทบทวน
6. จัดทำรายงาน

ช่วงที่ 3 ในการประเมินทบทวน รูปแบบการพัฒนาอุวมัคคุเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ได้จัดระดับไว้ 3 ระดับ คือ ดี พอใช้ และปรับปรุง ผลการประเมินเฉลี่ยจากการประเมิน 3 ครั้ง อยู่ในระดับพอใช้ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านมัคคุเทศก์มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มัคคุเทศก์มีบุคลิกภาพที่ดี มัคคุเทศก์ มีวาทศิลป์ดี มัคคุเทศก์มีความรักงาน มัคคุเทศก์มีความสามารถด้านภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามัคคุเทศก์ป่า ปรับปรุง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านมัคคุเทศก์มีความรู้ดี มัคคุเทศก์มีทักษะด้านวิชาการในการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์มีความสามารถในการนำเที่ยว และ มัคคุเทศก์เข้าใจ

บทบาทหน้าที่ของตน ทั้งนี้วิเคราะห์จากระบบการวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Do) ตรวจสอบ (Check) และปรับปรุง (Act)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลของการวิจัยในการศึกษาปัญหารูปแบบการพัฒนาขุมักคุเทศก์ป่าในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับปานกลาง จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ปัญหาการพัฒนาขุมักคุเทศก์ป่าอยู่ในระดับมากกับ ระดับน้อย นั้นน่าจะเป็นเพราะว่า

1. ปัญหา ด้านบทบาทและหน้าที่ของมักคุเทศก์ ด้านความสามารถในการนำเที่ยวของมักคุเทศก์ ทักษะด้านวิชาการในการนำเที่ยว และด้านการมีความรู้ดีของมักคุเทศก์ มีระดับปัญหาอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับสถาบันดำรงราชานุภาพ และ บัณฑิตวิทยาลัยเชียงใหม่ (2546) ได้เสนอเรื่องมักคุเทศก์ท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นผู้นำนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน มีปัญหาและความต้องการระดับมาก

2. ปัญหา ด้านความสามารถด้านภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ ด้านมีความรักงานของมักคุเทศก์ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการมีวาทศิลป์ของมักคุเทศก์ ด้านบุคลิกภาพที่ดีของมักคุเทศก์ และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ของมักคุเทศก์ ซึ่งมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ พันธุ์ทิพย์ อธิปัญจพงษ์ (2543 : 108) ที่ว่า หลักสูตรมักคุเทศก์ทั่วไป ที่เคยใช้อบรม มาเป็นหลักสูตรที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อผลิตบุคลากร ไม่ได้มีวัตถุประสงค์หลักในการสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์แก่มักคุเทศก์ หรือ ส่งเสริมให้เกิด การท่องเที่ยวอย่างอนุรักษ์ มักคุเทศก์ที่ผ่านการอบรมในหลักสูตรมักคุเทศก์ทั่วไป จะมีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และ ศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นลักษณะความรู้ทั่วไปในการนำเที่ยว แต่ไม่มีความรู้เฉพาะทางพิเศษ เช่น การนำเที่ยวอย่างอนุรักษ์ ระบบนิเวศ และ สมดุลธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติ ซึ่งจะมีผลต่อประสบการณ์ของบุคคล ในการเข้าไปมีบทบาทในการมีส่วนร่วม อนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม เหล่านี้จึงเป็นผลให้มักคุเทศก์ขาดความรู้ ทักษะ และ ประสบการณ์ในการนำเที่ยวอย่างอนุรักษ์ ซึ่งเป็นปัญหาประการหนึ่งของการปฏิบัติงาน

ทั้งนี้เพราะ ระบบกลไกในการดำเนินการด้านดังกล่าวยังขาดการประสานร่วมมือจากบุคคล ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การให้ความรู้ รวมถึงข้อมูลที่ต้องการเกี่ยวกับสถานที่ การให้บริการ แก่ผู้รับบริการ รวมถึงการจัดการด้านผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวยังไม่มีความลงตัว และการประสานความร่วมมือเพื่อส่วนรวมในทุกภาคส่วนยังไม่ดีพอ

สร้างรูปแบบการพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
เทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ
กระบวนการมาตรฐาน วิธีการมาตรฐาน และบันทึกมาตรฐาน ซึ่งในกระบวนการมาตรฐาน
ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ สำรวจปัญหา เลือกปัญหา กำหนดยุทธศาสตร์ สังเคราะห์รูปแบบ
ประเมินบทบาท และจัดทำรายงาน

ขั้นตอนที่ 1 สำรวจปัญหา พบว่า มีปัญหาการพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่าในภาพรวม
อยู่ในระดับ น้อยที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พันธุ์ทิพย์ อธิปัญจพงษ์ (2543) เรื่องบทบาท
ของมักคฤเทศก์ในการส่งเสริมจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวอย่างอนุรักษ์ กรณีศึกษา สมาคมไทย
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย งานวิจัยของ พิเชฐ พิมลศรี (2536) เรื่องผลกระทบของการ
ท่องเที่ยวเดินป่า และงานวิจัยของ สมภพ เจริญนุท และคณะ (2547) รายงานการวิจัยฉบับ
สมบูรณ์ การวิจัยและพัฒนารูปแบบมาตรฐานการพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน :
กรณีศึกษาเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้เพราะ การทำวิจัยนั้น
จะต้องมีขั้นตอนของการสำรวจด้วยทุกครั้ง

ขั้นตอนที่ 2 เลือกปัญหา พบว่า มีปัญหาที่เลือก 2 กลุ่ม คือ ปัญหาระดับมาก และ
ปัญหาระดับน้อย สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทกร รื่นรัมย์ (2547) รายงานการวิจัยรูปแบบการ
รักษาความปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว
จังหวัดนครสวรรค์ งานวิจัยของ ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2544) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตร่ม
แม่น้ำกวาง และงานวิจัยของ ลีลิก ฤทธิเนติกุล (2544) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการอยู่รอดของ
ชุมชนชาวบ้านคอยปุย อุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ – คอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เพราะการ
เลือกปัญหานั้นเพื่อจัดกลุ่มของปัญหาเพื่อความสะดวกในการนำปัญหาไปดำเนินการแก้ไขได้
ปัญหาที่อยู่ในกลุ่มที่ระดับใกล้เคียงกัน

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดยุทธศาสตร์ พบว่า ได้กลุ่มปัญหาระดับมากใช้ยุทธศาสตร์
แก้ไขปรับปรุง และกลุ่มปัญหาระดับน้อยใช้ยุทธศาสตร์ดำรงรักษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ
สมภพ เจริญนุท และคณะ (2547) รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ การวิจัยและพัฒนารูปแบบ
มาตรฐานการพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาเทือกเขาพระ – เขาสูง
อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ และงานวิจัยของ จันทกร รื่นรัมย์ (2547) รายงาน
การวิจัยรูปแบบการรักษาความปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ –
เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้เพราะ ยุทธศาสตร์เป็นวิธีการอันชาญฉลาด ที่
สามารถใช้ในการแก้ไขปัญหาได้ อย่าง ถูกต้อง และตรงประเด็นมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่า ได้ข้อสรุปในการประเมินบทบาท รูปแบบ จำนวน 3 ครั้ง ได้แก่ระดับพอใช้ 9 ด้าน และปรับปรุง 1 ด้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของสมภพ เจริญนุท และคณะ (2547) รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ การวิจัยและพัฒนา รูปแบบมาตรฐานการพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ และงานวิจัยของ จันทกร รื่นรัมย์ (2547) รายงานการวิจัย รูปแบบการรักษาความปลอดภัยแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้เพราะ การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็เพื่อทบทวน และรับรองผลตามกระบวนการและวิธีการจัดประชุม โดยมีเครื่องมือในการประเมินรูปแบบที่ใช้ กระบวนการ PDCA

ขั้นตอนที่ 5 จัดทำรายงาน พบว่า ได้รูปเล่มรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่าแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของทุกๆ สถาบัน ทั้งนี้เพราะการจัดทำ รูปเล่มรายงานเป็นแบบที่ทุกสถาบันจัดให้มีขึ้น และต้องเป็นไปตามแบบของสถาบันนั้น ๆ

การประเมินบทบาทรูปแบบการพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่า พบว่า ผ่านระดับพอใช้ 6 ด้าน และปรับปรุง 4 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สมชัย วิเศษมงคลชัย (2546 : 22) มีการติดตาม ตรวจสอบคุณภาพเป็นประจำและต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งทุกฝ่ายล้วนเป็นนักวิจัย เหมือนกันหมด และเป็นวิจัยเชิงคุณภาพเช่นเดียวกับสถาบันดำรงราชานุภาพ (สมภพ เจริญนุท และ คณะ.2547 : 248) ได้จัดระบบจัดชั้นคอนอย่างละเอียด ทั้งนี้เพราะ การประเมินสามารถบอกให้ทราบถึงสาเหตุของข้อบกพร่องเพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ในระดับท้องถิ่นทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ควรตระหนัก มีความพยายามที่จะร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา และร่วมขับเคลื่อนในการพัฒนาครั้งนี้ให้เกิดความคล่องตัวมากกว่าที่เป็นอยู่ อย่างต่อเนื่อง และชัดเจน
2. สร้างทีมงานด้วยความสามัคคีกับทุกฝ่ายอย่างมีคุณภาพ เพิ่มขึ้น ต่อเนื่อง
3. การพัฒนาขุมักคฤเทศก์ป่าควรปลูกฝังอย่างทั่วถึงให้กับเด็กวัยเรียนที่เรียกว่าขุมักคฤเทศก์ ในการนำเที่ยวป่าและแหล่งทรัพยากร ด้วยหลักสูตรท้องถิ่น ในทุกสถาบันในเขตอำเภอหนองบัว
4. การท่องเที่ยวควรเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือเชิงอนุรักษ์ และเพิ่มเติมสภาพป่า อย่างต่อเนื่องและหยุดทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่โดยเด็ดขาด